

Лопуга Ореста Іванівна (Одеса) – кандидат філософських наук, доцент кафедри культурології факультету історії та філософії Одеського національного університету імені І. І. Мечникова

ПОСТМОДЕРНІЗМ ЯК НОВА ПАРАДИГМА МИСЛЕННЯ

Постмодерн як духовно-культурний феномен взагалі характеризується амбівалентністю, нестабільністю, динамічністю, невизначеністю. Реалії українського суспільства, обумовлюючи надзвичайно мінливе та ціннісно невизначене середовище соціалізації та буття людини, а особливо молодого покоління, тільки посилюють ці характеристики, внаслідок чого найбільш очевидними об'єктивними ознаками духовної культури молоді є нестабільність, суперечливість, відсутність усталених сенсожиттєвих пріоритетів та моделей поведінки, узгоджених з постмодерним розумінням гуманізму та духовності, а суб'єктивними – невпевненість у правильному виборі орієнтирів життя та діяльності і непослідовність у визначенні життєвих принципів і стратегій. Духовна культура молоді чи не найкраще відображає постмодерні за своїм змістом процеси, які відбуваються в українському суспільстві. Саме у цінностях та формах діяльності молоді відбувається зміна соціокультурних традицій та духовно-моральних цінностей у процесі переходу від суспільства модерну до постмодерного соціокультурного ландшафту. Відтак постмодерні характеристики молодіжної культури, такі як маргіналізація, утилітарність, прагматизм, деаксіологізація тощо в Україні набувають чітко виражених кризових форм з серйозними негативними наслідками для духовної культури підростаючого покоління.

Постмодерні ціннісні орієнтири дуже добре проявляються у мотивах та способах самореалізації української молоді. Знаходячись у пошуках нової духовності, нових моральних засад власного життя молоді по суті апіорі прирікає себе на невдачі, коли відмовляється визнати дух структуроформуючим «ядром» людини, що виводить її за межі матеріального буття, і на цій основі відмовляється від абсолютних цінностей. Це тупиковий шлях, тому що життєздатне покоління молоді епохи постмодерну, з одного боку, визначається традиційними духовно-моральними цінностями, а з іншого – адекватною відповіддю особистості на нові вимоги як соціальної модернізації в країні, так і того майбутнього стану всього постіндустріального суспільства, згідно з яким молодому поколінню необхідно створювати новий світ духовних цінностей. Духовна культура постмодерну, яка сприймається молоддю у масово-культурному вигляді як позбавлена традиційних цінностей колективізму, альтруїзму, прагнення до високих ідеалів, виявляється неадекватною запитам постмодерного суспільства, зорієнтованого на ноосферну свідомість.

Безумовно, мова не йде про відродження ідеалів соціокультурного розвитку молоді людини традиційного суспільства з орієнтацією на підкорення владі традиції, оскільки за таких умов усе життя індивіда суворо регламентується і практично відсутні можливості для прояву індивідуальності, що є наріжним каменем постмодерної культури. В основі духовної культури людини епохи постмодерну у контексті настанов ноосферної свідомості лежить прагнення до оволодіння «загальнолюдськими цінностями», однак

самореалізація молоді здійснюється як її прагнення до самосвідомості у вигляді переживання єдності і окремоті «Я» як автономної окремої сутності (самості), при тому автономної і в сфері цінностей, і в сфері інтелекту, і в сфері почуттів, і в сфері діяльності. Поєднання в духовній культурі постмодерну високих духовних цінностей та індивідуалістичних прагнень особистості, що самореалізується, вимагає самостійної роботи над власним духовним зростанням кожної молодої людини, а з іншого боку – відповідної підтримки цього процесу з боку суспільства.

Особливістю процесу самореалізації молоді можна вважати те, що він відбувається як процес соціалізації особистості, спрямований на засвоєння культурного досвіду. Сам цей процес за своєю природою є поєднанням індивідуального саморозвитку з діалогічним спілкуванням у межах духовної культури суспільства, переходом від монологу до діалогу як механізму становлення в людині образу її «Я» [1, с. 9]. Тобто і в умовах постмодерну пріоритетний для молоді процес соціалізації, спрямований на становлення індивідуальних якостей людини, є взаємопереходом від індивідуального до соціально-діалогового, що є основою формування у особистості високих духовних цінностей – безумовно, за їх присутності у її соціокультурному оточенні.

Проте означений процес може відбуватися лише у тому випадку, коли самореалізація молодої людини здійснюється як самостійний творчий акт, який не перекручується сторонніми впливами. В умовах України самореалізація молоді як постмодерний феномен характеризується не стільки самостійною творчістю стосовно себе і навколишнього середовища, скільки відчуженням від наявної соціальної дійсності і потенціально ефективного діалогового способу набуття молоддю духовних цінностей. Відповідно у межах парадигми відчуження самореалізація молодої людини не пов'язана з ідеєю конструювання реальності, оскільки не виходить за межі морального нігілізму і не піднімається до створення індивідуальної траєкторії духовного зростання як альтернативи дійсності, яку потрібно подолати.

Таким чином, у маніфестованій масовою культурою постмодерну позиції протиставлення себе різноманітним соціокультурним деструкціям морально-духовного характеру по суті немає індивідуальної позиції. Між тим сама соціалізація молодої людини тільки тоді відзначається стабільним духовним зростанням, коли орієнтується на власний духовний світ з екстраполяцією його цінностей на духовні потреби суспільства. При цьому одним з головних постулатів культури постмодерну є наявність можливості соціалізації особистості через різноманіття культурних форм, що є соціокультурною основою вільного саморозвитку людини.

Постмодерна культура соціалізації ґрунтується на тому, що молоде покоління здатне адаптуватися до соціальних умов, які є сприятливими для подальшого розвитку суспільства, на основі постмодерних ціннісних установок у всіх сферах діяльності. Відтак постмодерністський процес соціалізації людини сприймається в самій «дивності людського становлення» [2, с. 313]. Це досить продуктивна ідея, оскільки орієнтує молодь на ідеї процесуальності і продуктивності творчого процесу саморозвитку власних духовних сил. Однак загалом ця ідея знаходить мало відображення у вітчизняній реальності, тому що не супроводжується діяльністю щодо підтримки саморозвитку молодого покоління, здатного до аналізу цілей, ідеалів, цінностей як основи самостійної рефлексії та вироблення самостійного рішення щодо вирішення соціокультурних проблем. У багатьох представників вітчизняної молоді сьогодні зруйнована сама смислова структура буття, а відтак і можливість формування дієвої самосвідомості. Тому ми маємо ситуацію, коли в нашій країні немає значного молодіжного прошарку, який би міг розвивати позитивні тенденції постмодерного культурного розвитку, маючи здатність до

духовного самовизначення. Таким чином, напрашується висновок, що перспективи становлення високодуховної постмодерної культури в українському суспільстві пов'язані з формуванням такого соціокультурного типу особистості, який би був здатний до самоорганізації як у духовно-культурному, так і в соціально-конструктивному вимірі.

Актуальним при цьому є питання співвіднесеності духовного світу такої особистості з абсолютними моральними цінностями. Постмодерні інтенції сучасної молоді щодо критичного відношення до традиційних цінностей не суперечать філософській настанові, що духовна стійкість суспільства проявляється у повноті можливостей духовного розвитку його членів. Між тим, як це не парадоксально, така

«повнота», враховуючи пріоритетність саме особистісного начала в культурі постмодерну, викликає масовий спротив молодого покоління незрозумілій для нього єдності абсолютних, «загальнолюдських» цінностей. На нашу думку, ця позиція сучасної молоді не суперечить гуманістичним настановам, які завжди знаходилися в опозиції домінуванню абсолютних цінностей – по тій причині, що абсолютність в культурі звичайно веде до авторитаризму, нехай навіть і морального характеру. Пошук молоддю постмодерної епохи альтернатив традиційним моральним абсолютам є спосіб переходу до нової соціокультурної реальності, яка, можливо, ще просто не зовсім усвідомлюється.

На мою думку, в основі такого моделювання має знаходитися принцип гуманізму, який забезпечує духовну основу інтерпретації постмодерного ухилу у бік розвитку «самості» людини. Найбільша загроза, проти якої має боротися суспільство постмодерну у процесі соціалізації молоді, є загроза ірраціоналізації прагнень молоді до самореалізації, пов'язана з розвитком віртуального соціокультурного простору. Поєднання традиційних духовних цінностей та особливостей духовної культури постмодерну можливе лише у суспільстві, що в цілому орієнтується на моральний дух, а тому глобальні духовно-ноосферні концепції мають стати реальним, а не віртуальним компонентом духовної культури суспільства постмодерну. На цій основі має бути здійснене узгодження прагнень молоді до самореалізації з завданнями розвитку постіндустріального суспільства. Тільки у цьому випадку можливе створення системи соціалізації молоді, що одночасно відповідає потребам її самореалізації і імперативам моральних цінностей.

Зрештою, потрібно акцентувати необхідність формування у молоді епохи постмодерну самого духовного прагнення до самореалізації, що пов'язано з формуванням особистісних цінностей, які відображають духовну сутність самої молоді людини. Молодь епохи постмодерну певною мірою може розглядатися як пробний образ самоздійснення людини у новому світі, у процесуальному сенсі – як соціокультурний процес, що ще далеко не повністю реалізувався у часі. Тому духовну культуру молоді постмодерного типу правильніше всього розуміти сьогодні як певну життєву потенцію, яка проявляється як «сила буття», спрямовуючи молодь, а за нею і все суспільство на самовдосконалення на основі до кінця ще не визначених і науково не обґрунтованих ідей [2, с. 278].

Термін «постмодерний потенціал розвитку молоді» найбільш доцільний для характеристики реалій українського суспільства, оскільки на практиці ми маємо прояви здебільшого негативних тенденцій культури постмодерну, пов'язані з впливом тієї її складової, яка відноситься до масової культури, яка йде всупереч основним настановам постмодерну відносно пріоритетності самореалізації кожної людини. У новій ієрархії системи духовних цінностей превалюють нігілістичні складові, соціально-психологічні диспозиції молоді людини характеризуються ціннісним дистанціюванням від моральних абсолютів, соціально-інноваційний потенціал молоді проявляється не стільки самостійною творчістю стосовно себе і навколишнього середовища, скільки відчуженням від наявної

соціальної дійсності. Діяльність суб'єктів медійно-інформаційного простору знищує моральний, духовний, значною мірою і інтелектуальний потенціал молодого покоління, до мінімуму опускаючи рівень його духовної культури. У граничному вигляді спостерігається формування девіативної культури молоді та її переростання у кримінальну. Проте до масової культури потрібно віднестися як до складових буттєвого середовища, на які потрібно впливати з метою їх позитивної трансформації з погляду завдань формування високих духовних цінностей підростаючого покоління.

Постмодерн змінив життя людини, яке пов'язане насамперед із прагненням до особистого самоствердження, до самоорганізації. Людина стала самоцінністю, не подібною до інших. І ця інаковість часто проявляється не лише у прагненні до самореалізації, а й у запереченні норм, традицій, не визнанні авторитетів, байдужості до державних і суспільних інтересів, протесті проти традицій, бажанні до особистого збагачення. Проте основне у цінностях постмодерну – це свобода у всьому, а справжня свобода неможлива без відповідальності за себе, за вибір власного шляху.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кон И. С. Открытие «Я» / И. С. Кон. - М.: Политиздат, 1978. – 386 с.
 2. Блох Э. Тюбингенское введение в философию / пер. с нем. Т. Ю. Быстровой, С. Е. Вершинина, Д. И. Криушова / Э. Блох. – Екатеринбург: Изд. Урал. ун-та. 1997. – 487 с.